

"הדר דרם"

ניסן, תשכ"ו

הערה לענין תשעה-באב בימי בית שני

ס א ת

הרב נחום לאם

הואיל והוכפלו בו צרות, דאמר מר בט"ב
חרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר
ונחרשה העיר.
והנה יש לחקור אם דין זה ש"ט"ב הוא
חובה, הוא רק בזמן הזה, אחרי חורבן בית

בגמ' ר"ה דף יח, ב, לענין שאר הצור
מות, בזמן שאין גזירת המלכות ואין
שלום, רצו מתענין רצו אין מתענין, כלור
מר הדבר הוא רשות. ושאלת הגמרא:
א"ה ט"ב נמי, א"ר מפא שאני ט' באב

שני או שנים בזמן בית שני היה חובה לצום בטי"ב.

ונלע"ד שדבר זה תלוי בשני תירוצים בתוס' ד"ה הואיל בסוגיין. בתוס' השני מגבי' תענית דף כ"א א' הגם כ"ז בתמוז אירעו חמשה דברים ולמה לא יהא חובה רק בגדר רצו מתענין רצו אין מתענין ותירצו שני תירוצים, א' דחורבן בית המקדש תקיפא טובא, ועוד ד"ז תמוז לא דמי לטי"ב שצרה אחת הוכפלה בו כלומר הכפלת חורבן בהביק. ונראה דהנ"מ בין שני התירוצים יהיה לענין צום ט"ב בזמן בית שני אם היה רשות או חובה. לפי התירוצ הראשון היה הצום חובה, מפני אחת הסיבות של הצום הלא הוא חורבן בית ראשון, וחורבן כהמ"ק קובע תענית חובה. אבל לפי התירוצ השני היה הצום של ט"ב רק רשות, רצו מתענין רצו אין מתענין, כמו שאר הצומות, שהרי לפני החורבן השני עוד לא הוכפלו בו צרה אחת זו, ואין בין ט"ב ל"ז בתמוז ולא כלום, והתענית של שניהם הריהי רשות גרידא.

ואמנם דבר זה שנוי במחלוקת ראשונים. הרמב"ם בפירוש המשניות כאן ס"ל שאף בימי בית שני קבלו עליהם ט"ב כתענית חובה. בו בזמן ששאר הצומות היו רשות. והמאירי על מתני' דף יח, א' כתב דבזמן שבהמ"ק היה קיים היו השלוחין יוצאין באייר מפני פסח קטן, אבל לא באב שהרי לא היתה בו תענית. ופשוט שס"ל שט"ב לא היה חובה אלא רשות, וכפשט הגמ' בסוגיין שהשלוחין היו יוצאין רק על תענית חובה לא על רשות. וכשיטת המאירי רי כתב ג"כ הטוריאבן ד"ה וכשהיה.

ויותר נראה דאמנם דבר זה לא מחלוק סת' התלמודים. דהנה התוס' בריה זה תשיעה בתמוז כתב להכבילי (תענית כ"ב ב') פליג על הירושלמי (תענית פ"ג ה"ה). דלש"ס דילן בבית ראשון הוכפעה העיר בטי' תמוז, ובבית שני כ"ז בתמוז. אבל הירושלמי סובר דבשניהם הוכפעה העיר כ"ז בתמוז, ולכאורה קשה על הירושלמי דלפי דבריו נמצא דכ"ז תמוז נמי הוכפלה בו צרה אחת, דהיינו בקיעת העיר, וא"כ למה לא יהיה הדין ש"ז תמוז הוא תענית חובה ממש כטי"ב.

אלא ודאי דהירושלמי ס"ל דתענית חובה תלויה בחורבן המקדש ולא בהכפלת צרה אחת, ובתירוצ הראשון של תוס', וא"כ בבית שני היה חובה לצום בטי"ב על חורבן בית ראשון, וכהרמב"ם. אבל הכבילי יסבר דתלוי בהכפלת צרה אחת, וממילא מיכרח לומר שבקיעת העיר לא הוכפלה. אלא ט' תמוז בבית ראשון וכ"ז בו בבית שני, דאי שניהם כ"ז תמוז וכדברי הירוש' שלמה הלא ה"ו חייבים מן הדין לצום תענית חובה כ"ז בתמוז כמו בטי"ב, ובתרי' ה"ז השני של תוס', ולפ"ז י"ל דלהכבילי היתה תענית ט"ב בבית שני רשות ולא חובה, וכשיטת המאירי.

ועי' בטורא דהדבר תלוי בגירסא הנכונה במתניתין, "וכשהיה בהמ"ק קיים יוצאין אף על אייר", דאם גורסין "אף" א"כ יצאו גם על אב, נמצא דתענית ט"ב היתה חובה בבית שני, ואם לא גרסין "אף", לא היו השלוחין יוצאים על ט"ב, וראיה מזה שהתענית היתה רשות ולא חובה. והטורא ס"ל דהספרים המדויקים אינם גורסים "אף".